

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: СУСПІЛЬНА ПОТРЕБА ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Одним із пріоритетних напрямів розвитку українського суспільства, зокрема системи вищої професійної освіти, стає входження України до європейського освітнього простору. Конституція України, закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма "Вчитель", розробка національного курикулуму засвідчують здатність держави трансформувати освітній простір до вимог і стандартів Болонської декларації та зумовлюють об'єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти [3]. Це орієнтує освітній процес на гуманістичні цінності, розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, зумовлює приведення системи підготовки майбутніх фахівців у відповідність до міжнародних освітніх стандартів та детермінує необхідність удосконалення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів щодо підготовки майбутніх учителів.

Освіта є однією з важливих соціальних систем, функціональне призначення якої зазнало суттєвих змін у останні століття [1, с.398-410]. Першою революцією в освіті стало набуття нею масового характеру в Новий час, а саме – у добу Просвітництва, другою – зміна якості освіти на користь її інноваційності. Адже, якщо до доби Просвітництва призначенням освіти була в першу чергу підготовка соціальної еліти, а масова освіта в кращому разі редукувалася до релігійного мінімуму у церковних проповідях, то за доби Просвітництва освіта перетворюється на інструмент підвищення професійної кваліфікації і виховання громадянської лояльності у все більш масовому масштабі. Втім, основне змістове наповнення освіти залишалось в своїй основі "класичним", тобто незмінним був основний масив знань. Незмінною залишалась і методика викладання, основні принципи якої закладені ще класиком Відродження – Я. А. Коменським.

Вже Х. Ортега-і-Гассет [7, с.11] пропонує термін "новітнє варварство", позначаючи ним невігластво сучасної йому "освіченої" людини, яка, дорослішаючи, віддаляється від первинного загальноосвітнього мінімуму, лишається у вузьких рамках фахових знань і фактично ігнорує величезний масив знань поза своїм фахом, претендуючи при цьому на високу інтелектуальність. Класичні праці, присвячені аналізу нової ролі освіти у суспільстві, були створені американськими аналітиками Д. Белом та Дж. Нейсбітом. Саме ці дослідники охарактеризували нове суспільство як "суспільство знання" [2] (а не знання на службі у суспільстві чи економіці), та новим мегатрендом світового розвитку визначили поєднання технологічних досягнень з новою якістю людського життя. Ключовим моментом стає стимулювання наукових досліджень за рахунок максимального наближення їх до освіти через масове залучення її учасників до наукової діяльності і спрямування їх на пошук "високих технологій" та інновацій [6].

Проблема інновацій була завжди в полі зору вчених і педагогів-практиків, але в рамках традиційної моделі навчання нововведення мали локальний характер і торкалися, в основному, форм і методів навчання, спрямованих на поліпшення якості засвоєння знань, навичок і вмінь. Інновації, які відбувалися в освіті, мали спрямування на вдосконалення існуючих методів навчання, не передбачали системних змін і сприяли покращенню професійної підготовки щодо більш якісного виконання фахівцем своїх функцій у майбутній професійній діяльності у відповідності до соціального замовлення суспільства. Філософсько-освітні розвідки, спрямовані на всебічне дослідження можливостей і проблем сучасного інноваційного розвитку освітньої системи, без сумніву, є актуальними. І це пов'язано не лише з назрілою потребою навчання і виховання молодого покоління в руслі інформаційної цивілізації, а й із необхідністю збільшення частки креативної компоненти всередині самої системи освіти. На думку Г.М.Падалки, – "...перекцентування педагогічного мислення із завдань вузько-мистецького на широкий художньо-гуманістичний розвиток учня – нагальна потреба вдосконалення сучасної мистецької освіти"[8, с.59].

Метою даної статті є обґрунтування суспільної потреби в інноваційному розвитку мистецької освіти і конкретизація можливих проблем на цьому шляху. *Під мистецькою освітою* ми розуміємо процес духовно-практичного осягнення мистецтва, спрямований на становлення духовності особистості в усьому спектрі моральних, етичних, естетичних проявів, її ціннісних ставлень до явищ культури та соціуму, що складає його результат.

Мистецька освіта учнів розглядається як особистісний пріоритет, комплекс змін, що виявляється в результаті власної активності учнів та виражається в оволодінні системою знань, умінь та навичок, досвідом самостійної художньо-творчої діяльності, у формуванні світогляду, ціннісних орієнтацій, покликання підготувати учнів до активної участі в соціокультурному житті суспільства.

На нашу думку, стимулом розвитку і вдосконалення підготовки майбутніх учителів музики є необхідність подолання суперечностей між:

- об'єктивною потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях, затребуваністю їх особистісної, громадянської позиції та реальним станом підготовки, зорієнтованої на формування функціональної готовності випускників ВНЗ до роботи у сфері мистецької освіти;
- новими соціальними потребами у професійній підготовці вчителів музики та недооцінкою цього процесу в сучасній системі вищої музично-педагогічної освіти;
- потребою гуманізації навчально-виховного процесу, необхідністю докорінної зміни характеру взаємин між усіма його учасниками та неготовністю вчителя до цього;
- необхідністю збільшення за обсягом та складністю змісту художньо-педагогічних знань та наявною пропозицією з боку усталеної професійної підготовки фрагментарного, утилітарного знання;
- теоретизацією викладання мистецьких дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах, використанням методів навчання, які базуються в основному на когнітивних способах пізнання та необхідністю підсилення ціннісно-сміслової й регулятивно-нормативної складової підготовки майбутніх учителів музики до художньо-педагогічної діяльності;
- змінами в змісті художньо-педагогічної діяльності вчителя музики та рівнем їхнього відображення у змісті й формах підготовки студентів до забезпечення основ мистецької освіти учнів;
- високими вимогами до вчителя щодо забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до навчання та виховання учнів і недостатньою готовністю педагогічних кадрів до відповідних змін;
- функціональною спрямованістю викладання фахових дисциплін та інтегративним характером художньо-педагогічної діяльності вчителя музики.

Деякі з цих суперечностей зумовлені об'єктивними причинами: недосконалістю системи відбору абітурієнтів до педагогічних ВНЗ; застарілістю усталених педагогічних підходів до професійної підготовки, навчальних планів, програм. Інші – суб'єктивними чинниками: загальною атмосферою ставлення до художньо-педагогічної підготовки в конкретному ВНЗ; ціннісними уявленнями та індивідуальними потребами студентів; формалізмом, суб'єктивізмом, авторитаризмом викладачів; недостатнім творчим і відповідальним ставленням студентів до художньо-педагогічної діяльності; відсутністю зацікавленості професорсько-викладацького та студентського складу в підвищенні ефективності та результативності співпраці.

Професійна спрямованість на інноваційну діяльність формується під час навчання у ВНЗ. Цей період, коли майбутній педагог особливо чутливий до складних проблем освіти, складних педагогічних ситуацій, вважаємо за сприятливий для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій. Як свідчить аналіз, для багатьох педагогів-практиків характерний низький рівень сформованості інноваційної поведінки, готовності до інноваційної діяльності, що значною мірою є результатом традиційного звичкового навчання.

Сучасне покоління освітніх інновацій продиктовано кардинальними соціально-економічними змінами, які відбулись у нашому суспільстві з переходом від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства, і потребують не "удосконалення" навчального процесу, а його кардинальної модернізації. Незважаючи на широке вживання інноваційної термінології у науково-методичних працях і наукових дослідженнях, аналіз упровадження освітніх інновацій свідчить про переважно локальний характер нововведень у практиці без належного концептуального осмислення, теоретико-методологічного забезпечення структурних компонентів системи навчання.

Поняття "інновації" (від лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – термін, запозичений з лінгвістики) у педагогічній науці розглядають як ідеї, підходи, засоби, процес, результат, як часткові, кардинальні, локальні чи комплексні цілеспрямовані зміни, і одночасно отожденою із нововведенням. Розглядаючи поняття "інновації" в освітньому контексті ми визначаємо як нововведення в усьому розмаїтті структурних компонентів освітнього процесу (мети, завдань освіти, змістово-структурної організації, технологічного забезпечення, форм і принципів комунікативної взаємодії) з метою забезпечення якісно нових ознак процесу і результату освіти відповідно до особистісних потреб майбутнього фахівця і сучасних вимог суспільства. Варто, на нашу думку, звернути увагу на проблему традицій і новацій, її багатоглибкість для гуманітарної освіти, особливо для педагогічної професії, яка однією з головних функцій має збереження культурних традицій, на яких базуються творчі інновації. Тому доцільно приділити увагу рубіжній стратегії у розробці освітніх нововведень, яка визначає принципи й сутність інноваційних змін: які традиційні змістово-технологічні елементи можна перетворити, модифікувати, надати їм іншої педагогічної спрямованості, структурної організації, а які треба кардинально змінити, трансформувати на основі нових методологічних підходів.

У даному контексті ми розуміємо *культуру художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики* як багатоконтентне та багаторівневе особистісне утворення, що опосередковує залежність між ефективністю діяльності особистості та її спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня, фокусуючи перехід на якісно інший шабел. Культуру художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики визначають за такими показниками:

- 1) усвідомлення потреби художньо-педагогічної діяльності у власній педагогічній практиці;
- 2) інформованість про новітні художньо-педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- 3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, технологій, спрямованість на експериментальну діяльність;
- 4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією художньо-педагогічної діяльності;
- 5) володіння практичними навичками освоєння художньо-педагогічних технологій та розроблення нових.

Ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба у нововведеннях активізує інтерес до знань у конкретній галузі, а успішність власної художньо-педагогічної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає. На основі співвідношення і міри вияву вказаних показників виокремлено адаптаційно-орієнтаційний, репродуктивний, евристичний, продуктивно-творчий, креативно-самодійний та рефлексивно-культурологічний рівні сформованості

культури художньо-педагогічної діяльності (див. рис.1).

Ефективність втілення нововведень в навчальний процес значною мірою залежить від викладачів. Викладачеві доцільно усвідомити освітню цінність якісно нового виду педагогічної взаємодії, нововведень на функціонально-рольовому рівні: зміну монологічної технології навчання на діалогічну і полілогічну технологію педагогічного спілкування, співпраці зі студентами в пошуково-пізнавальній діяльності; заміна ролі "транслятора" знань, як основного джерела навчальної інформації, на багаторольову діяльність – партнера, консультанта (тьютора), співрозмовника, колеги, фасилітатора (інтелектуальна і психологічна підтримка) на засадах взаємоповаги, співпраці, співтворчості. Названі функціонально-рольові трансформації в художньо-педагогічному середовищі потребують перебудови технології викладання в діалогічному контексті.

На жаль, найбільш усталеною освітньою традицією, педагогічним стереотипом є виконання викладачем ролі рецензента, опонента з фіксацією уваги, переважно, на недоліках, що значною мірою зумовлює появу у студентів невпевненості у своїх силах, гальмує процес їх професійного розвитку і саморозвитку. Один із шляхів подолання даного стереотипу криється в наданні студентові "права на помилку", ставлення до помилки як пізнавальної проблеми та ініціювання пошуку шляхів її вирішення студентами. Оцінка знань як аналіз і самоаналіз результатів пізнавальної діяльності студентів ще не набула навчально-виховної багатифункціональності: використання оцінки як засобу пізнання й виховання мотиваційно-емоційної сфери студентів, формування навичок професійної рефлексії, потреби в самовдосконаленні. Орієнтація не на оцінку, а на вміння самостійно здобувати інформацію, осмислювати, перероблювати та узагальнювати її задає природний імпульс, емоційну забарвленість інтелектуально-творчому пошуку і є одним з головних критеріїв якості професійного навчання майбутніх фахівців.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, в яких розкривається внутрішнє "Я" (світovidчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на зміну складових сучасної системи освіти. Підготовка майбутнього вчителя музики, здатного впроваджувати ідеї особистісно зорієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його практичної та навчально-пізнавальної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

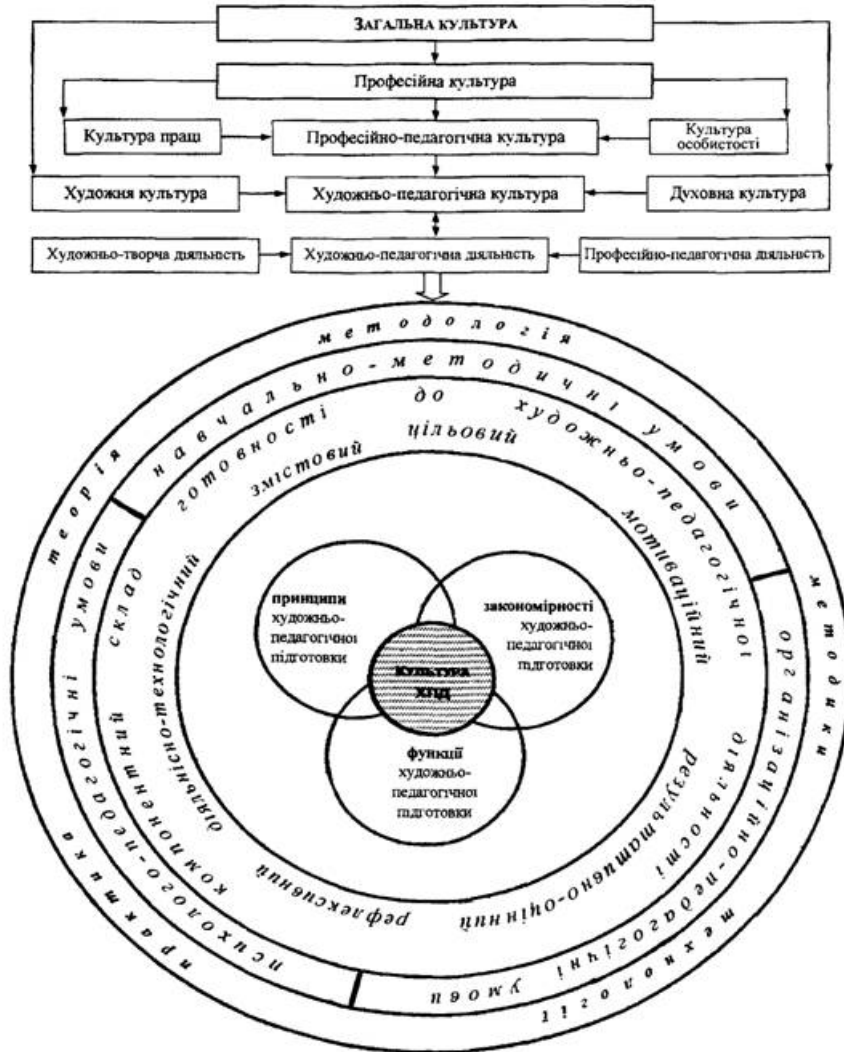

Рис.1. Модель формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики

Розвитку пізнавальної та професійної діяльності, творчого самовираження майбутніх педагогів сприяють спеціальні завдання, що спонукають до багатоваріантного розв'язання.

Дуже важливу роль відіграє творча обстановка в процесі навчання, утвердження якої можливе за таких організаційно-педагогічних умов:

- відсутність внутрішніх перепон творчим виявам. Для спрямованості студентів до творчого пошуку необхідно допомогти їм у набутті впевненості у стосунках з однокурсниками, викладачами;
- організація активної роботи підсвідомості. Навіть коли проблема не перебуває у центрі уваги, підсвідомість людини може непомітно працювати над нею. Деякі ідеї можуть на мить виринути на поверхню, тому важливо своєчасно зафіксувати їх, щоб пізніше прояснити, впорядкувати і використати;
- утримування від оцінювання. Це сприяє розширенню потоку ідей, зосередженню над осмисленням проблеми;
- використання метафор і аналогій, відшукування нових асоціацій та зв'язків. Можливості творчого пошуку зростають за рахунок незвичайних зіставлень, порівнянь. Під час вузівського навчання робота з метафорами не тільки спонукає до образного мислення, а й стимулює спонтанне створення образів, цілеспрямоване їх осмислення;
- розвиток уваги, фантазії з відповідним контролюванням їх. Після творення обстановки внутрішньої свободи, періоду "дозрівання ідей" усі пропозиції обговорюються і критично переглядаються;
- розвиток сприйнятливості, підвищення чутливості, широти й насиченості сприйняття світу, що є основою розвитку професійної сенситивності (чутливості);
- допомога майбутнім учителям, знаходження сенсу у творчій діяльності.

Навчальний процес, який здійснюється за таких умов, передбачає вільне спілкування, обмін думками, ідеями, а найголовніше – особистісну включеність майбутніх педагогів у творчість.

Найефективнішими моделями навчання вважають організацію творчого пошуку на основі систематичного вирішення проблем, дискусії та дидактичної гри.

Найрельєзніше відтворюють ситуації творчого професійного пошуку дидактичні ігри. У їх структурі виділяють чотири етапи:

1. Орієнтація – представлення теми, що вивчається, характеристика імітації та ігрових правил, огляд загального ходу гри.
2. Підготовка до проведення – виклад сценарію, ігрових завдань, правил, ролей, процедур. Для проведення гри важливо детально опрацювати ігровий задум або сценарій, у яких мають бути відображені сюжетна схема, загальний план гри. Складаються вони з таких розділів, як опис ігрової обстановки, атрибутів гри; розроблення репертуару ігрових дій; характеристика організації гри; створення методичних вказівок для учасників гри.
3. Проведення гри – організація і фіксація ігрових дій, коригування неточностей тощо.
4. Обговорення гри – описовий огляд-характеристика "подій" гри та їх сприйняття учасниками.

Реалізацію такої структурної схеми можна проілюструвати на прикладі дівової гри "Алгоритм впровадження інновацій у навчально-виховний процес", що має на меті набуття досвіду колективної діяльності у виробленні рішень.

1. Для визначення проблемних завдань студенти поділяються на 3-4 групи. Експерти оцінюють їхню роботу за критеріями результативності (правильність, час); оригінальності; співучасті та взаємодії (психологічний настрій, загальна обстановка в групі). Ведучий презентує хід гри за етапами.

2. Інтелектуальна і творча розминка (виконання творчих завдань: жеребкування команд за вибором кольорів, створення емблеми і формулювання педагогічного кредо команди відповідно до вибору кольору команди). Далі складають тезаурус (сукупність понять) проблеми, що розглядається (кожній команді пропонується визначити 10 ключових понять з відповідної проблеми). Ведучий аналізує й узагальнює отримані відповіді. Віднаходять 3 ключових слова, які відображають специфіку проблеми. Складність, яка виникає на цьому етапі гри, полягає у вмінні узагальнити проблему через ключові поняття.

3. Аукціон педагогічних ідей. Студентам дають завдання: "Якими проблемами, на ваш погляд, характеризується сучасна ситуація мистецької освіти? Сформулюйте 6 актуальних проблем. Запропонуйте свій педагогічний проєкт вирішення конкретної проблеми".

Студенти працюють у групах, записуючи відповіді на дошці. Поряд із загальними актуальними проблемами вони виокремлюють конкретні питання, пов'язані, наприклад, з методикою організації навчального процесу: нові форми занять, способи колективної, групової та індивідуальної діяльності дітей, створення авторських програм, розвивального середовища тощо.

Усе позитивне, створене в процесі групової діяльності, на кожному етапі фіксується. Коли пропонується відразу кілька конструктивних ідей, що заслуговують на увагу, відбувається "аукціон рішень". Суть його полягає у поглибленому аналізі запропонованих проєктів на загальному засіданні, в результаті чого кожний проєкт піддають аналітичній експертизі. Здійснюється це через механізм "продажу" розроблених проєктів, де "грошіма" є наслідки їхнього впровадження. Завдяки цьому формується цілісне уявлення про процеси і явища, які можуть виникнути в результаті впровадження інновацій. Проєкти, які набрали найбільше негативних наслідків, вилучають із переліку.

"Аукціон ідей" забезпечує глибокий і детальний аналіз наслідків від початку впровадження інновації залежно від різних протиріч і конфліктів. Побудова цілісної концептуальної моделі розгортання подій та визначення ролі й позицій групи, включеної в інноваційний процес, дає змогу опрацювати різні варіанти наслідків. Тому рішення приймають не методом проб і помилок, а відповідно до всебічної аналітичної експертизи.

Далі гравці розробляють алгоритм впровадження інновацій у навчально-виховний процес школи. Завдання учасників – визначити еталонну послідовність виконання педагогічних дій під час впровадження інновації. Мета досягається через організацію індивідуальної та групової роботи.

4. Рефлексія учасників ("Які процеси відбувалися у групі?", "Які ідеї забезпечували групову роботу?", "Як організаційно була упорядкована група?"). Експерти на основі особистих спостережень і розрахунків визначають результати.

Найсуттєвішим моментом дівової гри має бути збереження її своєрідності як ігрової діяльності в межах навчальної, що створює можливості для максимального виявлення самостійності, ініціативи, активності і творчості. Ділові ігри сприяють закріпленню теоретичних знань, формують управлінські вміння, розвивають творчий підхід до моделювання освітніх систем, підвищують ефективність інтелектуальної праці.

Ігрове моделювання розкриває простір для пошуку самостійного розв'язання професійного завдання, корекції цього процесу. Головними способами ігрового моделювання педагогічної діяльності є мікророзкладання, реалізація педагогічних ситуацій, соціально-психологічний тренінг, психодрама, дидактичні спектаклі тощо. Ігрове моделювання охоплює й такі форми творчого пошуку, як мозковий штурм, дискусії, метод синектики (об'єднання різномірних елементів).

У процесі ігрового моделювання відбувається перехід навчальної діяльності у навчально-творчу, оскільки створені умови сприяють використанню потенційних можливостей студентів, їхніх творчих здібностей. Ігрове моделювання дає змогу уникнути педагогічних стереотипів, шаблонів, що особливо важливо у розвитку готовності до нововведень як складової інноваційної поведінки майбутніх педагогів.

Формування інноваційної поведінки майбутнього вчителя музики сприяє використанню рефлексивно-інноваційних методів. Особливість їх полягає в принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання. Рефлексивно-інноваційні методи допомагають актуалізувати, переосмислити попередній досвід, виявити нові відношення і проблеми навчально-виховного закладу майбутнього, налаштувати себе на зацікавлене конструктивне ставлення до новацій.

У реалізації інноваційної поведінки майбутнього вчителя музики важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цей метод забезпечує актуалізацію і розвиток творчих можливостей педагога до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, прийняття інноваційних рішень. Реалізація його охоплює такі етапи:

- відшукування і з'ясування педагогічних проблем (кожний учасник, не наслідуючи попереднього, структурує проблеми);
- висунення ідей, спрямованих на розв'язання конкретних проблем;
- колективне обговорення ідей.

Цінність такого полілогу полягає у розвитку усіх, а не лише найпідготовленіших студентів. "Заборона" на повторення ідей забезпечує максимальне осмислення альтернативних рішень. Перспективи подальших досліджень мають полягати у напрямі розв'язання проблеми переваження учнів та студентів інформацією і психологічного тиску на особистість як її наслідку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Генеза, 2006.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Academia, 1999.
3. Болонський процес у фактах і документах / упоряд. Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Грубянко В.В., Бабін І.І.]. – К.; Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Феноменологія духа / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Наука, 2000.
5. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
6. Нейсбит Дж. Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла / Дж. Нейсбит. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005.
7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Восстание масс. – М.: ООО "Изд-во АСТ", 2001.
8. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274с.

Подано до редакції 05.02.10

РЕЗЮМЕ

Методичний аспект художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів музики розглядається в контексті теоретичного переосмислення освітнього процесу в педагогічному університеті у зв'язку зі зміною освітньої парадигми.

Ключові слова: мистецька освіта, суспільство, просвітництво, інноваційна поведінка, психологічний тиск.

О.П. Хижняк
ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОБЩЕСТВЕННАЯ ПОТРЕБНОСТЬ И РАЗНОГЛАСИЯ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

РЕЗЮМЕ

Методический аспект художественно-педагогической подготовки будущих учителей музыки рассматривается в контексте теоретического переосмысления образовательного процесса в педагогическом университете в связи с изменением образовательной парадигмы.

Ключевые слова: художественное образование, общество, инновационное поведение, психологическое давление.

О.Р. Khuzhna

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ARTISTIC EDUCATION: SOCIAL DEMAND AND CONTRADICTIONS IN ITS REALIZATION SUMMARY

Methodic aspect of artistic and pedagogic training of future music teachers is analyzed in the context of theoretic reconsideration of educational process at pedagogical university due to changes of educational paradigm.

Keywords: artistic education, society, innovative conduct, psychological tension.